ئایا بزوتنەوەی کرێکاران، بزوتنەوەی سۆشیالیستی، ئەنارکستییە؟.. زاهیر باهیر

سۆشیالیستە دەسەڵاتخوازەکان و کۆمۆنیستەکان تا ڕادەیەکیش هەندێك لە ئەنارکستەکان وا دەزانن ئەم دوو بزوتنەوەیە یەکن و یەك ئامانجیان هەیە . من لەم وتارەدا دەمەوێت ئەو جیاوازییە بەیان بکەم و ئەو جۆرە تێگەیشتنە روونبکەمەوە. ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت کە هێزی کرێکاران کە شەرەیانی ئابووری وڵاتیان بەدەستەوەیە فەرامۆش بکرێت، نا ، بەڵکو دەتوانین بڵێین کە شۆڕشی سۆشیالیستی/ ئەنارکستی بە بێ بەشداریکردنی چینی کرێکاران و ڕۆڵە گەورەکەیان هەرگیز ڕوونادات .

من لێرەدا دەمەوێت بڵێم دەکرێت ئەوە بزانین کە کرێکاران، لە جەوهەردا، (پۆتێنشیاڵی) بەو واتایەی کە دەخوازرێت و داوایان لێدەکرێت شۆڕشگێڕ نین. بزوتنەوەی کرێکاران بزوتنەوەیەکی نقابییە سەراپای داخوازییەکانیان لە واقیعی چەوساندنەوەی خۆیانەوە سەرچاوە دەگرێت، ئەوان هۆڵیدەی زیاتر، کرێی زیاتر و سەلامەتی باشتری سەر کار، مافی دروسکردنی سەندیکا، کورتکردنەوەی کاتژمێری سەر کار، باشترکردنی ژیانیان، هەلومەرجی باشتری سەر کار و مۆڵەتی زیاتر و هەندێك مافی خێزانی دیکە، کرێکاران ئەمانەیان دەوێت و خەباتی بۆ دەکەن. زیاترین داخوازییان بەشداریکردنیانە لە ئیدارەی کارگە و کۆمپانیاکاندا و دەستکەوتنی پشکە. بەواتایەکی دیکە کار لەسەر ڕتوشکردن و ڕیفۆرمکردنی سیستەمی سەرمایەداری و مانەوەی دەکەن، ئەمە بارودۆخی کرێکاران بووە لە کۆن و ئێستاشدا. بێ گومان لە ئێستادا ئەم بارودۆخە باشتر دەبینین بە تایبەت توێژاڵێکی کرێکاری ئەرەستۆقراتی لەناو کرێکراندا دروست بووە کە کرێکارانی پیشەسازییە گرنگەکان و تەکنەلۆجیا پێشکەوتووەکانن.

تا ئێستاش خەباتی کرێکاران خەباتی ئابووریانەیە نەك سیاسیانە، خەباتی نقابیانەیە نەك حیزبییانە، دژ بە دەسەڵات و دەوڵەت نییە، بەڵکو خۆگونجاندن و ڕەواییبوونی خۆیەتی لە سای سیستەمەکەدا بەڵام بە ژیانێکی باشترەوە. کرێکاران دەتوانن حکومەتەکان، دەوڵەتەکان لە ماوەیەکی کەمدا بگۆڕن بەڵام ناتوانن و کاری ئەوانیش نییە کە هەرەس بە سیستەمەکە بهێنن و بیگۆڕن .

بزوتنەوەی کۆمۆنیزمی/ سۆشیالیزمی/ ئەنارکستی لەگەڵ بزوتنەوەی

کرێکاراندا زۆر جیاوازن. ئەمان لە هەوڵی هەڵوەشاندنەوەی کاری کرێگرتە و سیستەمی سەرمایەداریدان، دروستکردنی کۆمەڵگەیەکی ناچینایەتی و ناپلەبەندیی.
توخم و حیزبە کۆمۆنیستەکان/ سۆشیالیستە دەسەڵاتخوازەکان خۆیان باش دەزانن کە کرێکاران شۆڕشگێڕ نین بە واتای لەناوبردنی سیستەمەکە و دامەزراندنی سۆشیالیزم/ کۆمۆنیزم، هەر بەو هۆکارەشە ئەوان خۆیان بە دینەمۆی شۆڕش دەزانن و لە هەوڵی گواستنەوەی هۆشیاری سیاسی و شۆڕشگێڕانەدان بۆ ناویان . چونکە ئەمان تەواو پێچەوانەی ئەوان، کرێکاران، بیر دەکەنەوە بە گرتنەدەستی دەسەڵات، گوایە ئەمان ڕیفۆرمیان ناوێت و لە ڕێگەی ئەو دەسەڵاتەوە دەتوانن کۆمەڵ بەرەو کۆمەڵگەیەکی ناچینایەتی و ناپلەبەندیی ببەن .
ئەمان بارودۆخی کرێکاران باش دەزانن کە شادەماری ئابووری وڵاتیان لە دەستدایە و دەتوانن ژیان بوەستێنن، قازانج ڕاگرن، دەوڵەت و سیستەمەکەی سست بکەن، ئەمانیش دەیانکەنە پەیژەیەک بۆ بەدەستهێنانی دەسەڵات هەر وەکو چۆن پێشتر کردویانە و ڕووی داوە.
ئەوەی لای من ڕوونە: یەک: کرێکاران هۆشیاری چینایەتییان هەیە چونکە هەن، بوونی هەر کەس و هەر زیندەوەر و گیانلەبەر و هەر لایەنێک بوونی هۆشیاریش بە گوێرەی ئەو ژینگەیەی کە تێیدا دەژین لەگەڵ خۆیدا دەهێنێت، هۆشیاریش بە مەبەستی پاراستنی لە خۆ و مانەوە و بژێوییان و خوودبەرژەوەندییە. دوو: وەکو لەسەرەوە وتم شۆڕش هەرگیز نابێت گەر کرێکاران بەشداری نەکەن و قوفڵ لە بەرهەمهێنانی زیاتر و قازانجی زیاتر نەدەن. ئەمەش مانای ئەوە نییە کە ئەوان دەتوانن یا دەیانەوێت سیستەمەکە، سیستەمی کاری کرێگرتە هەڵوەشێننەوە، ئەوە کاری ئەوان نییە و بەدەرە لە ئەجێندەی خەباتکردنیان. سێ: ئەوەش دەزانم لە ڕووی مێژووییەوە زۆرێک لە بزووتنەوە سۆسیالیستییەکان، پارتەکان لە ڕێکخستنەکانی چینی کرێکارەوە گەشەیان کردووە و هەر بەهۆی ئەوانیشەوە چینی کرێکاران ئاشنا بوون بە سۆشیالیزم و ئایدیاکە و لە نێویاندا تەشەنەی کردووە.
لە مێژوودا گەلێک ڕاپەڕین و ڕووداو دەبینین کە بە دڵنیاییەوە کرێکاران تێیاندا بەشداری گرنگیان کردووە، ئەمانەش بوونەتە نموونەیەک کە هەمیشە سۆشیالیست و کۆمۆنیستی دەسەڵاتخواز و بڕێک لە ئەنارکیستەکانیش ئاماژەی پێدەدەن و دەیکەنە بەڵگە کە گوایە ڕاپەڕین و شۆڕشەکان کە بوون، ئەوە دەسەلمێنن کە بزوتنەوەی کرێکاران و بزوتنەوەی سۆشیالیستی یەک شتن شۆڕش شۆڕشی کرێکارییە.
نکوڵی ناکرێت ئەمە ڕای کارل مارکس-یش بووە هەر ئەو هۆکارەش بووە کە ئەو دەی بە قۆناخی سەرمایەداری و پێشوەچوونی تەکنەلۆجیا خۆش

بووە کە دەبێتە هۆی زیادکردنی ژمارەی کرێکارانی پیشەسازی و هەر ئـــاواش دەبنە دینەمەی شۆڕش چــونکە لە ڕووی جۆرێتیشەوە [نەوعیەت] دەگۆڕێن، ئەو دەسەڵاتەشی کە دروستی دەکەن دەوڵەتی دیکتاتۆریەتی پڕۆلیتاریا یە.

من بە پێویستی دەزانم بۆ سەلماندنی بۆچوونەکەم نموونە گرنگەکانی بزوتنەوە کرێکارییەکان کە لە کۆتایی چەرخی نۆزدە و سەرەتای چەرخی بیستدا ڕوویان داوە بهێنمەوە. لێرەدا پەنا بە هەندێك ئامار دەبەم لە ڕونکردنەوە و گەیاندنی مەبەستەکەم سەبارەت بە ژمارەی کرێکارانی ئەو وڵاتانە و ئەندام و لایەنگرانیان بۆ ڕێکخراو و پارتەکانی ئەو سەردەمە.

یەك: کۆموونی پاریس :

کۆموونی پاریس لە ساڵی 1871 ڕوویدا و بە ماوەیەی 72 ڕۆژ دەوامی کــــرد. لەم مــــاوەیەدا زۆرێـــك لە بڕیـــار و دامەزراوە ســـەرمایەدارییەکانیان هەڵوەشانـــدەوە وەك کـــارکردنی شەوانە، قەدەخەکردنی کارکردنی منداڵان، بەکارهێنانی خانووبەرە خراپەکان، کۆمەڵایەتیکردنی موڵك و ماڵ و گۆڕینی وەزارەتە کۆنەکان بە 10 کۆمیسیۆنی جێبەجێکردن کە هەر کۆمیسیۆنێك هاوشێوەی وەزارەتێك بوو لەگەڵ زۆر خاڵی گرنگتری دیکە. کرێکارە شۆڕشگێڕەکان بە زۆری لەژێر هەژموونی بلانکییەکان و سۆشیالیست و ئەنارکستەکاندا بوون. ئەم ئەزموونە زۆر جار لەلایەن مارکسیستەکانەوە وەك یەکەم هەوڵی جددی چینی کرێکار بۆ لەناوبردنی سەرمایەداری ئاماژەی پێدەکرێت.

ئەو ئیدارەیەی کە لەوێ دروست بـــوو لەبەر ئەوەی تەنهـــا 72 ڕۆژ دەوامـــی کـــرد ئیـــدارەیەکی تەواوی کرێکـــاران نەبـــوو هەروەهـــا بیرۆکراتیانەش نەبوو لەبەر ئەوەی کۆموون زۆر تەمەنی کورت بوو. دەسەڵاتی یاسادانان-جێبەجێکاری ئەنجومەنی کۆموون- بوو، کە لە 26ی ئـــازاری 1871 هەڵبـــژێردرا. کۆی گشـــتی ئەنـــدامانی هەڵبـــژێردراو 92 ئەندام بوون بەڵام ژمارەی ئەوانەی کە لە ڕاستیدا خزمەتیان کردووە لە هەر کاتێکدا 79 ئەندامی چالاك بوون. ژمارەی کرێکارانی نێو ئەنجوومەنەکە نزیکەی 30- 40 ئەندام بوون. ژمارەیەکی دیکەش لە مامۆستایان و ڕۆژنامەنووسان و کارمەندان و دوکاندارە بچووکەکان گروپێکی تر بوون کە لە ئەنجوومەنەکاندا بەشداربوون. لە شانی ئەمانیشەوە پیشەییەکانی وەکو پارێزەران، پزیشکان کەمینەیەکی بچووک بوون زۆرینەیان پاشخانی چینی کرێکارییان یاخود چینی ناوەڕاستی خوارەوەیان هەبوو کە زۆرێکیان داهاتیان لەڕادە بەدەر کەم بوو.

ژمارەی دانیشتوانی ئەو کاتەی پاریس لە نێوانی 1.8 بۆ 2 ملیۆن

بوون ، بەڵام شەڕ و برسێتی و دەرکردن زۆر کەمیکردنەوە . لەگەڵ ئەوەدا لایەنگرانی کرێکاران بە کۆمارییەکان/ جاکۆبینەکان کە (کۆمارییە سوورەکان)شیان پێدەوترا 400 هەزار – 500 هەزار کرێکار بوون. سۆسیالیستەکان، بلانکویستەکان (سۆسیالیستە شۆڕشگێڕەکان) خاوەنی 200 هەزار – 250 هەزار ئەندامی کرێکار بوون هاوکاتیش ئەندامانی نیونەتەوەیی یەکەم، کە بە ‘ ئای دەبڵی ئەی’ش ناسرابوو، هەردووك لایەنی وەکو مارکسیستەکان و سەر بە پرۆدۆنییەکانیانی لەخۆگرتبوو. ئەمانیش لە پاریس لە ساڵی 1871 دا 65 هەزار بۆ 70 هەزار ئەندمیان هەبوو. کۆمۆنیست و مارکسیستەکان کەمینەیەکی بچووك بەڵام کاریگەر بوون. ئەنارکیستەکان لە ڕووی فیکرییەوە گرنگ و کاریگەر بوون بەتایبەت پرۆدۆنییەکان بەڵام لە ڕووی ژمارەییەوە باڵادەست نەبوون. بەشێکی زۆری کرێکارانی پاریس کۆماریی و چەپ و سۆسیالیست بوون، لەگەڵ هیچ پارتێکی ستراکتەردا هاوتەریب نەبوون.

دوو: بزوتنەوەی چینی کرێکران و شۆڕشی بەلشەفیکەکان:

شۆڕشی بەلشەفی ڕووسیای ساڵی 1917 کە سۆڤێتات (ئەنجوومەنی کرێکاران) دامەزرا و دەست بەسەر کارگەکاندا گیرا و بوونە بەشێك لە بزوتنەوەی بەلشەفیکەکان. هۆکارەکەش ئەوە بوو کە پارتی بەلشەفیك لایەنگر و ئەندام و چالاکوانێکی زۆریان لە ناو کرێکاراندا هەبوو ئەمەش وای کرد کە لەلایەن زۆرێك لە کرێکارانەوە پشتیوانی لێبکرێت بۆ ڕوخاندنی حکومەتی کاتی ئیدی خاوەندارێتی تایبەتی پیشەسازی گۆڕا کەتایی هات، هەمووی بووە موڵکی دەوڵەت.

با سەرنجێك لە ئامارەکان بدەین سەبارەت بە ژمارەی کرێکاران لە روسیا و بەشداریکردنی سۆشیالیست و کۆمۆنیست و ئەنارکستەکان لە شۆڕشی 1917 دەدا.

قەبارەی چینی کرێکارانی ڕووسیا لە ساڵی 1917دا نزیکەی 3 ملیۆن کرێکاری پیشەسازی بوو. بە کرێکارانی گواستنەوە و بیناسازی و جۆرەکانی دیکەی کرێکاران، ژمارەکە هەڵدەکشێت بۆ 4.5 بۆ 5 ملیۆن. بەڵام پرۆلیتاریای پیشەسازی کە مارکسیستەکان مەبەستیانە لە چینی کرێکار، لە دەوروبەری ٣ ملیۆندا بوو.

هاوکاتیش لایەنگرانی پارتی بەلشەفی لە ناویاندا 40-60% بووە، خودی پارتەکەش خاوەنی150 هەزار بۆ 200 هەزار ئەندامی کرێکاری بووە لەکۆی 350 هەزار ئەندام . ئەمە تا ئۆکتۆبەری 1917. مەنشەفیکەکان بە ڕێژەی لەسەدا 10 بۆ لە سەدا 20 ئەندامی کرێکاریان هەبووە. بێ گوومان پارت و ڕێکخراوی تریش هەبوون ئەوانیش ئەندامی کرێکاریان هەبووە . ئەنارکستەکانیش بە بێی لە سەدا 5 کرێکاری پیشەسازی و کرێکارانی دیکەش کە زۆرترین چالاکییان لە پترۆگراد کرۆنشتاد و

ئۆکرانیا بووە کە لایەنگریان بوون مەزەندەکراوە بە لە 5%ی کرێکاران.

ئەمەی کە ڕووی دا لە لە ڕوسیادا ڕووداوێکی مێژووییە کە حیزبی بەلشەفی توانی بزووتنەوەی چینی کرێکاران و جەماوەری ڕووسی بەکاربهێنێت و بەهۆیانەوە بگاتە پایەی دەوڵەت.

سێ: شۆڕشی ئەڵمانیای 1918-1919

لەو شۆڕشەدا ئەنجومەنی شۆڕشگێڕەی کرێکاران لە سەرانسەری ئەڵمانیا دروست بوو کە ئامانجیان گۆڕینی سەرمایەداری بە کۆمارییەکی ئەنجومەن (”Räterepublik“) بوو، بەتایبەت لە هەندێك ناوچەی وەك باڤاریا کۆماری سۆسیالیستییان ڕاگەیاندو ئامانجیان ڕوخاندنی سەرمایەداری بوو بەڵام هەر زوو شکستی هێنا.

ژمارەی کرێکارانی ئەڵمانیای ئەو کاتە کە زۆر لە ڕووسیا پیشەسازیتر بوو نزیکەی 12 بۆ 14 ملیۆن بوو کە زۆرێکیان دابەش بووبوون بەسەر سۆشیالدیمۆکرات کە گەورەترین ڕێکخراوی کرێکاران بوو، پارتی سۆشیالدیمۆکرت-ی نوێ و یەك دوو ڕێکخراوی تر کە نزیکەی 6 بۆ 8 ملیۆن کرێکار لایەنگرانی ئەم پارت و ڕێکخراوانە بوون. ئەنارکستەکانیش کە وەکو ڕوسیا و ئیسپانیا بەهێز نەبوون کرێکارانی لایەنگری ئەمان لە 50 هەزار بۆ 150 هەزار کرێکار بوون .

چوار: شۆڕشی ئیسپانیا 1936-1937

توخم و لایەن شۆڕشگێڕەکانی ئەم شۆڕشە(CNT–FAI)یەکێتییە ئەنارکۆ-سندیکالیستەکانئێإ ئەی ئای- لە ساڵی 1927 لە ئیسپانیا دروستبوون زۆر نزیك بوون لە سی ئێن تی یەوە هەروەها نقابەی گشتی کرێکاران کە لە ساڵی 1888 دروست بوو(UGT) (. ئەمان ئامانجیان هەڵوەشاندنەوەی سەرمایەداری و دەوڵەت بوو ئەوەندەشی بۆیان کرا کارگە و کێڵگە و وەسیلەکانی هاتووچۆ و گواستنەوەیان بەکۆمەڵ کرد.

لەم شۆڕشەدا ئاشکرایە کە ئەنارکستەکان و توخمە سۆشیالیستەکانی دژە دەوڵەت و دەسەڵات ڕۆڵی هەرە گەورەیان هەبوو کە بەشێکی زۆری کەتالۆنیا و ئەراگۆن لە ژێر کۆنترۆڵی ئەواندا بوو. ئەمە گەورەترین هەوڵی چینی کرێکارە ئەنارکیستییەکان بوو بۆ لەناوبردنی سەرمایەداری لەو شوێنانەی کە سەرکەوتنیان تێدا بەدەست هێنابوو، بەڵام بەداخەوە لە لایەن هێزی یەکگرتووی فرانکۆ و ململانێی ناوخۆیی و شەڕەوە شۆڕشەکە شکستی هێنا.

قەبارەی چینی کرێکاریکارانی ئیسپانی 1936-1937 کە کەمتر پیشەسازی بوو بەراورد بە ئەڵمانیا و بەریتانیا ژمارەیان لە نێوانی 2.8 بۆ 3.2 ملیۆن کرێکار بوون. هەروەها بەشێکی زۆری دانیشتووانەکەی کرێکاری گوندنشین بوون کە بە کرێ کاریان دەکرد و جوتیارانی بێ زەوی بوون. ژمارەی هەر هەموویان دەچووە 5.5 بۆ 6 ملیۆن کرێکار.

ئەندامانی سی ئێن تی لەناو کرێکاراندا لە نێوانی 1.5 ملیۆن بۆ 2 ملیۆن بوو واتە بەڕێژەی سەدی لە سەدا 70 بۆ 80ی کرێکاران بوون. هەروەها لایەنگرانیشیان زۆر بوو کە بەوان و ئەندامەکانەوە ژمارەیان لە نێوانی 2.5 بۆ 3 ملیۆن کرێکار بوون بە تایبەت لە کەتەلۆنیا و بەرشەلۆنا و ئاراگۆن و بەشێکیش لە مەدرید.
گەورەترین گروپی شۆڕشگێڕ لە نێو چینی کرێکاراندا FAI (فیدراسیۆنی ئەنارکیستی) بوون کە 70 هەزار بۆ 100 هەزار چەکداری هەبوو کە نزیکەی هەموویان کرێکار بوون.

پێنج: سۆڤێتاتەکانی 1919 ی هەنگاریا

لە هەنگاریا لە ساڵی 1919 دا ئەنجوومەنی کرێکاران لەسەر دەستی حزبە سۆسیالیستی و کۆمۆنیستەکاندا دامەزرا کە ئامانجیان ڕووخاندنی سەرمایەداری و دروستکردنی کۆمارێکی سۆسیالیستی بوو. ئەمەش دروست بوو بەڵام تەنها 133 ڕۆژ دەوامی کرد دواتر لەلایەن هێزەکانی ئەڵمانیا و هێزی ناوخۆوە تێشکا.
قەبارەی چینی کرێکارانی هەنگاریا لە ساڵی 1919دا دوای جەنگی جیهانی یەکەم و داڕمانی نەمسا، کە بە ماوەیەکیش مەرجەرستانیان پێ دەوت، بەشە پیشەسازیییەکەی لە شارەکان ژمارەیان 800 هەزار بۆ 1 ملیۆن بوو . هەنگاریای ئەو کاتە هەشتا لە ڕووی کشتوکاڵییەوە باڵادەست بوو. ئەو کرێکارانەی کە لە کشتوکاڵ و کێڵگەی جوتیارانی بە زەوی، کاریان دەکرد ژمارەیان 1.5 – 2 ملیۆن بوون. سیاسەتی زاڵ لەوێ سیاسەتی سۆسیالیست و کۆمۆنیستەکان بوو، ئەنارکستەکان کەم و ناڕێکخراو بوون لەوێ.

کرێکارەکان بەسەر کۆمۆنیستەکان و سۆشیالدیمۆکراتەکاندا دابەش بووبوون لە سەرەتای ساڵی 1919 دا پارتی سۆشیالدیمۆکرات 500 هەزار بۆ 600 هەزار ئەندامی هەبوو، بە کرێکاران و جوتیارانی بێ زەوییەوە هەر هەمووی دەچووە 800 هەزار بۆ 1 ملیۆن ئەندام .
هەرچیش پارتی کۆمۆنیستی هەنگاریا بوو لە ساڵی 1918 دامەزرا، لە ئازاری 1919دا بە فەرمی 30 هەزار بۆ 50 هەزار ئەندامی هەبوو بەڵام لەگەڵ کەمی ئەندامەکانیدا کاریگەری زۆری هەبوو. ژمارەی ئەو کرێکارانەی کە لایەنگریان بوون 100 هەزار بۆ 150 هەرزار کرێکار بوون.

ئەنجامگیریی

لەم نموونانەی سەرەوە بە گوێرەی ئەو ئامارانە ئەوە دەردەکەوێت کە ڕێکخراو و پارتی سۆشیالدیمۆکرات و پارتی بەلشەفی و سۆشیالیستەکان

و نقابەکان و ئەنارکستەکان پێگەیەکی زۆر کارا و فراوانیان لەناو کرێکاراندا هەبووە. ئاشکراشە کە ئەم پێگە و هێزە زۆرە لەناو چالاکییەکان و بزوتنەوەکانی ئەو لایەنانەدا ڕەنگی داوەتەوە و زۆر بەهێز بوون بۆیە توانیویانە هەژموونێکی گەورەیان لەسەر کرێکاران هەبێت. بۆ ئاماژەکردن بەو ئامارانەی سەرەوە لە هەندێك وڵاتدا کرێکاران و ئەندامان و لایەنگرانی پارتەکان وا ئاوێتە بووبوون کرێکاران پارتەکان بوون و پارتەکانیش کرێکاران بوون. ئەمەش ئاوای کردووە کە بزوتنەوەی کرێکارانی ئەو سەردەمە لە هەموو ئەو نمونانەی کە لە سەرەوە هێنامنەوە پاشکۆ و وابەستەی ئەو ڕێکخراو و پارتانە بوون کە لە سەرەوە ناونوسم کردون و بارگاوی بووبوون بە ئایدیا و پرنسپڵەکانی سۆشیالیزم و ئەنارکیزمیش تاڕادەیەك لە هەندێك شوێندا.

ئەی لە ئێستادا؟ ئێوەمان کە تۆزێك بە ئاگا بین یاخود کرێکار بین دەزانین کە کرێکاران و بزوتنەوەکەیان ئەوەند لاوازە کە تەنانەت ناتوانن بەرگری لەوانەش بکەن کە لە دوای ناوەڕاستی چەرخی پێشوودا بەدەستهێنراون. ئیتر دەبێت قسە لەسەر داڕمانی سیستەم و هەڵوەشاندنەوەی کاری کرێگرتە چۆن بکەن ؟ ئاسان نەنەبوو کە ئامارێکی متمانەپێکرا و ڕوونم دەستبکەوێت بۆ زانینی ژمارەی کرێکارە سۆشیالیست و کۆمۆنیست و ئەنارکستەکان لەناو ڕیزەکانی کرێکاران لەو وڵاتانەی کە ناوم لە سەرەوە هێنان بەڵام ئەوەی کە لەناو کرێکارانی ئێستادا دەیبینین بە دەگمەن کەسانی هەڵگری ئایدیای سۆشیالیستی یا ئەنارکستی لە ناو ڕیزەکانیدا بەرچاو دەکەوێت.

دەتوانین بەڵێین بیناکردنی کۆمەڵەی سۆشیالیستی لای خودی کرێکارانی ئێستا خەوە و لای ئەوانەشمان کە وادەزانین کە ئەوە ئەرك و وەزیفەی کرێکارانە خەیاڵە.

زاهیر باهیر

کانونی یەکەمی 2025

گەنجان لە سەردەمی دیجیتاڵ و گۆڕانی کۆمەڵایەتی. وریا مەعروف

لە ڕۆژگاری ئەمڕۆدا کە تەکنیکە دیجیتاڵییەکان لە ژیانی ڕۆژانەدا بە شێوەیەکی چڕ و بەربڵاو بەکاردەهێنریت، گەنجان وەك کاراکتەری هەرە دیار و لە هەمان کاتدا لە هەستیارترین کاراکتەری گۆڕانە کۆمەڵایەتییەکان دەردەکەون. سەردەمی دیجیتاڵ تەنها قۆناغی نوێگەری تەکنەلۆژی نییە؛ بەڵکو پرۆسەیەکی گشتگیری دووبارە داڕشتنەوەیە لە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانەوە تا دروستکردنی ناسنامە، لە پەروەردەوە تا بەرهەمهێنانی کەلتووری، تەنانەت شێوەکانی بەشداری سیاسیش دەگرێتەوە.
بۆ گەنجان، گۆڕەپانە دیجیتاڵییەکان تەنها پلاتفۆرمی پەیوەندیکردن نین، بەڵکو مەیدانی کۆمەڵایەتین کە ناسنامەی تێدا دادەمەزرێت، وتوێژی لەسەر دەکرێت و دووبارە بەرهەم دەهێنرێتەوە. ژینگەکانی سۆشیال میدیا پرۆسەی تەقلیدییەکانی دروستبوونی ناسنامەیان خێراتر کردووە؛ پێشکەشکردنی خود زیاتر بووەتە کارێکی نمایشکارانە، پارچەپارچە و شڵەقاو. ئەگەر سەرنج بدەین ماوەی ئەو کاتەی گەنجان لە ژینگەکانی ئۆنلایندا بەسەر دەبەن زیادی کردووە؛ دەرکەوتن، ژمارەی فۆڵۆوەرەکان و ڕێژەی کارلێککردنەکان بووەتە شێوازێکی نوێی سەرمایەی کۆمەڵایەتی بە نەوەی گەنج لەگەڵ ئەوەشدا، میکانیزمەکانی لایك و پێزانینی ڕێو شوێنی پەیوەستی گەنجان بە پەسەندکردنی کۆمەڵایەتی زیاد دەکەن، بەمەش بوارگەلی نوێی هەستیاری دروست دەبن وەك ئالوودەبوونی دیجیتاڵ و فشاری دەروونی و کۆمەڵایەتی.
دیجیتاڵکردن بووەتە هێزێکی یەکلاکەرەوە لە پێکهێنانی ناسنامەی جیهانی گەنجان. بەهۆی ئینتەرنێت و پلاتفۆرمی سۆشیال میدیا و ئامرازەکانی پەیوەندی ئۆنلاین، ئێستا گەنجان نەک تەنها لە ژێر کاریگەری کولتوری ناوخۆیی بەڵکو لە ژێر کاریگەری شێوازی ژیان و بەها و هێماکانی کۆمەڵگە جیاوازەکاندان. ئەمەش دەبێتە هۆی لاوازبوونی سنوورە نەریتییەکان لە بونیادنانی ناسنامەی گەنجان و سەرهەڵدانی پێکهاتەیەکی ناسنامەی گۆڕاو و فرە ڕەهەند. پلاتفۆرمە دیجیتاڵییەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان فەزایەکی نوێیان دروست کردووە بۆ خۆ نمایشکردن، و بەشداریکردن لە کەلتوری جیهانی. ئەم فەزا دیجیتاڵیانە گەنجان لە ئاستی جیهاندا پیشان دەدەن، لە ڕێگەی

ئ□م پ□س□ دیجیتاڵی و جیهانی بوونەوە، ناسنامەی گەنجان قەبارەیەکی گەورەتر و کەمتر ناوخۆی وەردەگرێ، و بە تێکەڵبوونی کەلتورە جیهانییەکان دادەنرێت، بەم شێوەیەش کارلێکی بەردەوام لە نێوان ناوخۆیی و جیهانیدا دروستدەکەن.

جگە لەوەش، کایەی دیجیتاڵی دەرفەت دەدات بە گەنجان کە ڕووبەڕووی مۆدێلی ناسنامەی جیاواز ببنەوە، پەیوەندی بە تۆڕە کۆمەڵایەتییە نوێیەکانەوە بکەن، و پەیوەندی لەگەڵ کۆمەڵگەکاندا بکەن کە سنوورەکان تێدەپەڕێنن. ئەمەش هەستکردن بە تاکێکی جیهانی بەهێز دەکات لە هەمان کاتدا بەشداری دەکات لە دووبارە پێناسەکردنەوەی تایبەتمەندی تاکەکەسی. بەڵام دروستبوونی ناسنامەیەکی جیهانی لە ژینگەی دیجیتا□ییدا دەتوانێت ببێتە هۆی کێشەی وەک سەرلێشێواوی ناسنامە یاخود ناسنامەی تێکەڵ، نادڵنیایی سەربەخۆیی و چەوساندنەوەی دیجیتاڵی. بەڵام دیجیتاڵکردن ناسنامەی نەوە گەنجەکان لە چوارچێوەی نیشتمانی دەباتە دەرەوە و فۆرمێکی ناسنامەی فراوانتر و کارلێککارانەتر و هەمەچەشنتر دروست دەکات.

یەکێك لە دیارترین کاریگەرییەکانی دیجیتاڵکردن لەسەر گەنجان لە بواری پەروەردەدا دەردەکەوێت. پلاتفۆرمەکانی فێربوونی ئۆنلاین توانای سەربەخۆیی دەستڕاگەیشتن بە زانیارییان هەیە، بەڵام لە هەمان کاتدا شێوازی نوێی نایەکسانی بەرهەم دەهێنن بەهۆی جیاوازییەکان لە ئامێرە تەکنۆلۆژییەکان و خوێندەواری دیجیتاڵی ئەم کەلێنی دیجیتاڵە کە بەندە بە پێگەی سۆسیۆ-ئابوورییەوە، بووەتە هۆکارێکی یەکلاکەرەوە لە دەستڕاگەیشتنی گەنجان بە دەرفەتە پەروەردەییەکان، ئەم دۆخە نیشان دەدات کە جیاوازییە چینایەتییەکانی کۆمەڵگە لە ژینگەی دیجیتاڵیدا دووبارە بەرهەم دەهێنرێنەوە و پرسیاری لەسەر ئیدیعای یەکسانیی سەردەمی دیجیتاڵ دروست دەکات.

هەروەها لە کۆمەڵگەی دیجیتاڵدا، پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی گەنجان بە هۆی کارلێکی ئۆنلاینەوە دووبارە شێوە وەردەگرنەوە. لە لایەك، کۆمەڵگە دیجیتاڵییەکان دەرفەتی هاودەنگی، ئازادی ڕادەربڕین، و تۆڕە کۆمەڵایەتییە گشتگیرەکان پێشکەش بە گەنجان دەکەن؛ لە لایەکی تر، کەمبوونەوەی کارلێکی ڕووبەڕوو، گۆڕانی لێهاتووییەکانی پەیوەندیکردن و کێشەکانی وەك تەنیایی دیجیتاڵ دەخەنە بەرباس. بە تایبەت، زیادبوونی هەڕەشە و ئازاردانی ئەلیکترۆنی بووەتە مەترسییەکی کۆمەڵایەتی نوێ لەناو گەنجاندا. ئەم پێکهاتە دووانەیە ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە کاریگەری دیجیتاڵکردن لەسەر بەرهەمهێنانی سەرمایەی کۆمەڵایەتی، ئاڵۆز و فرە-ڕەهەندە.

لەڕووی سیاسیشەوە نەوەی گەنج هەستیان پێدەکرێ کە کەمتر گرنگی بە

پێکهاتە سیاسییە نەریتییەکان بدات، فۆرمەکانی بەشداریکردنی سیاسی لە سەردەمی دیجیتاڵیدا بە شێوەیەکی بەرچاو گۆڕانییان بەسەردا هاتووە. هەڵمەتەکانی سۆشیال میدیا و بزووتنەوەکانی هاشتاگ و تۆڕەکانی هاودەنگی ئۆنلاین دەنگی سیاسی گەنجان بەهێزتر دەکەن؛ گۆڕەپانی دیجیتاڵ وەك شوێنێکی نوێی بۆ وتوێژی گشتی کار دەکات. بەڵام زۆرجار ئەم بەشدارییە وەک چالاکیی ڕووکەش ڕەخنەی لێدەگیرێت و جیاوازی نێوان چالاکیی و پشتیوانی لەبەردەم گفتوگۆدایە. سەرەڕای ئەمەش، بەسیاسیکردنی دیجیتاڵی گەنجان بە ڕەوتێکی بەرچاو دادەنرێت کە داهاتووی بەشداری دیموکراسی لە کۆمەڵگەی مۆدێرن دادەڕێژێت.
سەردەمی دیجیتاڵی هەم دەرفەتی نوێ و هەم لاوازی نوێ بۆ گەنجان دەڕەخسێنێت. ئاسانتر دەستڕاگەیشتن بە زانیاری و کارلێکی کەلتووری جیهانی و فراوانبوونی بوارەکانی بەرهەمهێنانی داهێنەرانە، توانای کۆمەڵایەتی و کەلتووری گەنجان زیاد دەکات، هەروەها لەبەرانبەردا نەمانی تایبەتمەندی، چاودێریکردنی داتا، ئاڵوودەبوونی دیجیتاڵی و کەلتووری ئۆنلاین ئەزموونە کۆمەڵایەتییەکانی گەنجان ئاڵۆز دەکەن. ئەمەش ئەوە دەردەخات کە سەردەمی دیجیتاڵی کاریگەری یەکلایەنەی لەسەر گەنجان نییە؛ بە پێچەوانەوە پرۆسەیەکی دژبەیەک و فرەلایەنە و دینامیکییە.
گەنجان پێگەیەکی سەرەکیان هەیە لە گۆڕانی کۆمەڵایەتی سەردەمی دیجیتاڵیدا. تێگەیشتن لە داینامیکی کۆمەڵگایەکی گۆڕاو پێویستی بە شیکردنەوەی ئەزموونی دیجیتاڵی گەنجان هەیە لە ڕوانگەی کۆمەڵناسی و کەلتووری و سیاسییەوە. سەردەمی دیجیتاڵی تەنیا سەردەمێکی تەکنەلۆژی نییە بۆ گەنجان؛ بەڵکو سەرەتای دیزاینێکی نوێی ژیانی کۆمەڵایەتییە.

وریا مەعروف

زەوی، پرتەقاڵێکی خەمگینە.. غەسان کەنفانی.. و: عومەر عادل

عەبدوڵڵا

کاتێک لە «یافا»وە بۆ «عەکا» دەرچووین، هیچ پێشهاتێک لەوێدا ڕووی نەدابوو، وەک کەسێک وابوو ساڵانە لە شارێکەوە گەشت بکات بۆ شارێکی تر و ڕۆژانی چێژنی لەوێدا بەسەر بەرێت. ڕۆژەکانمان لە «عەکا» بە شێوەیەکی ئاسایی تێپەڕین و هیچ شتێکی سەیر تێدا ڕووی نەدا، ڕەنگە لەبەر بووێت، ئەو کاتە منداڵ بووم و چێژم لەو ڕۆژانە وەردەگرت، چونکە ڕێگریان لێکردم، بۆ قوتابخانە بچمەوە. هەرچییەک بێت، لە شەوی هێرشە گەورەکەی سەر «عەکا»، دیمەنەکان ڕوونتر و ڕوونتربوونەوە …، ئەو شەوە، لە نێوان تاریکی پیاوان و نزای ژنەکاندا خراپ تێپەڕی. من و تۆ و ئەوانی تر، زۆر لەوە منداڵتر بووین بۆ ئەوەی تێبگەین، چیرۆکەکە لە سەرەتاوە، تا کۆتایی چ واتایەک دەگەیەنێت. ئەو شەوە، هێڵەکانی ڕووناکی دەرکەوتن و بەیانیش کە جولەکەکان کشانەوە و هەڕەشەیان دەکرد و کەفیان لە دەم دەهاتە دەرەوە. بارهەڵگرێکی گەورە، لە بەر دەرگای ماڵەکەمان وەستابوو، کۆمەڵێک کەرەستەی سادەی نووستن بۆ جووڵەی خێرا و هەمنانە لێرە و لەوێ دەفڕێنران… من بە پشتم بە دیواری خانووە کۆنەکەوە بوو و وەستابووم، کە بینیم دایکت سواری ئۆتۆمبێلەکە بووە، پاشان خاڵۆزاکەت، پاشان منداڵەکان، باوکت تۆ و خوشک و براکانتی فڕێ داوە ناو ئۆتۆمبێلەکەوە، لەسەرەوەی جانتاکان، پاشان لە گۆشەیەکەوە دەریهێنام و بە قەفەزی ئاسنی ناو ژووری شۆفێرەکە بەرزیان کردمەوە. بینیم «ڕیاز»ی برام بە هێمنی دانیشتووە. پێش ئەوەی بتوانم خۆم لە شوێنێکی گونجاودا جێگیر بکەم، ئۆتۆمبێلەکە جووڵەی کرد. کە ئۆتۆمبیلەکە چووە سەر ڕاستەڕێی «ڕاس نەقورە»، «عەکا»ی خۆشەویست هێدی هێدی لە ڕێگا پێچاوپێچەکاندا ون دەبوو.

کەشوهەوا، کەمێک هەور بوو، تەزوویەکی ساردیش بەسەر جەستەمەدا دەهات. «ڕیاز» زۆر بە بێدەنگی دانیشتبوو، قاچەکانی بەسەر لێواری قەفەزەکەدا بەرز کردبووەوە، پشتی بە جانتاکەوە دابوو، چاوی لە ئاسمان بوو، چەناگەم دەخستە نێوان ئەژنۆیەکانم و هەردوو قۆڵم بەسەریاندا چەماندەوە. کێڵگە پرتەقاڵییەکان، لە ڕێگاکەدا بەدوای یەکدا دەڕۆن. هەستی ترس ناخی هەموومانی دەخواردەوە. ئۆتۆمبێلەکە بە هەناسەبڕکێ بەسەر ڕێگە قوڕینەکەدا سەرکەوت و تەقەی سەجمەکان لە دوورەوە وەک دەستڕاوەشاندی ماڵئاوایی دەنگیان دەدایەوە.

کاتێک دیمەنەکانی «ڕاس ناقورە» لە دوورەوە دەرکەوتن، هەور بە شێوەیەکی ئاسۆیی بە ئاسمانی شیندا بڵاوەی پێ کردبوو.

ئۆتۆمبێلەکە وەستا، ژنەکان لە نێو کەرەستە و جانتاکان دابەزین و چوونە لای جووتیارێک کە بە قاچی بڕاوەوە دانیشتبوو و سەبەتەیەک پرتەقاڵی لەبەردەمیدا بوو، لەو ساتەی پرتەقاڵەکانیان هەڵگرت… گوێمان لە دەنگی گریانیان بوو… ئەوکات پێم وابوو پرتەقاڵ شتێکی خۆشەویستە. ئەم میوە گەورە و پاکانە شتێکی ئازیز بوون بە ئێمە. ژنەکان پرتەقاڵیان کڕی و هەڵیانگرت بۆ نێو ئۆتۆمبێلەکە، باوکت کە لە شانی شۆفێرەکە دانشتبوو، شۆفێرەکە هاتە خوارەوە، دەستی درێژ کرد و یەکێکیانی برد، بە بێدەنگی سەیری کرد، پاشان وەک منداڵێکی بەدبەخت، گریانێکی توند و بەهێز، پێیدا تەقییەوە.

لە «ڕاس نەقورە»، تۆئۆمبیلەکەمان لە تەنیشت ئۆتۆمبیلی زۆر کەسی ترەوە ڕاوەستاند. پیاوەکان دەستیان کرد بە ڕادەستکردنی چەکەکانیان بەو پۆلیسانەی کە لەوێدا ڕاوەستابوون، نۆرەی ئێمە هات، بینیم تفەنگ و دەشکە فڕێدراونەتە سەر مێزەکە. هێڵی ئۆتۆمبێلە گەورەکان پێکەوە قەتارەیان بەستبوو و دەڕۆشتنە نێو خاکی لوبنانەوە، ڕێگا پێچاوپێچەکان، زیاتر و زیاتر…، لە خاکی پرتەقاڵەکان دووریان دەخستینەوە، منیش دەستم کرد بە گریان، دایکت بە قووڵی دەگریا و بە بێدەنگی چاوی لەسەر پرتەقاڵەکە بوو. لە چاوەکانی باوکتدا، هەموو ئەو پرتەقاڵانەی کە بە جولەکەکان بەجێ هێشتبوو، دەدرەوشایەوە، هەموو ئەو پرتەقاڵە پاکانەی کە کڕیبووی، دار بە دار، لە ڕووخساریدا تەواو ڕەنگدانەوەی دابووەوە و لە نێو ئەو فرمێسکانەدا دەدرەوشاویەوە، کە نەیتوانی لەبەردەم ئەفسەری بنکەی پۆلیسەکەدا بەرزەفتیان بکات. کاتێک پاش نیوەڕۆ گەیشتین بە شاری «سەیدا»، بۆ هەمیشە بووین بە پەنابەر.

ڕێگاکە تەواو ئێمەی لە ئامێز گرتبوو. باوکت لە جاران پیرتر دەردەکەوت، وا دیار بوو کە ماوەیەکی زۆرە نەخەوتووە. لە شەقامەکەدا ڕاوەستا بوو لەبەردەم ئەو جانتایەی کە لەسەر ڕێگاکە فڕێدرا بوو، دەمتوانی بیهێنمە پێش چاوم کە ئەگەر بچمە سەرەوە بۆ ئەوەی شتێک بڵێم، ئەوا بە ڕووخسارمدا دەتەقێتەوە و دەڵێت: نەفرەت لە باوکت… نەفرەت…، ئەم دوو نەفرەتە، بە ڕوونی بە ڕووخسارییەوە دیار بوو، تەنانەت منیش، ئەو منداڵەی کە لە قوتابخانەیەکی ئایینی کەنەپەرستدا گەورە بووم، لەو کاتەدا گومانم هەبوو، کە ئەم خودایە بەڕاستی دەیەوێت خەڵک دڵخۆش بکات، گومانم هەبوو کە ئەم خودایە هەموو شتێک بیستبێت و بینیبێت. ئەو وێنە ڕەنگاوڕەنگانەی کە لە کڵێسای قوتابخانە بەسەرماندا دابەشکرابوون، کە گوزارشتی لەوە دەکرد، خودا بەزەیی بە منداڵەکاندا دێتەوە و بە ڕوویاندا

زەردەخەنە دەکات، ئەم وێنانە وەک درێیەکی دیکە لەو کەسانە دەهاتە بەرچاو کە قوتابخانەیەکی کۆنەپەرستانە دادەمەزرێنن، بە مەبەستی ئەوەی زیاتری کرێی خوێندن کۆ بکەنەوە. چیتر گومانم نییە، کە ئەو خوداییەی لە فەلەستین دەمانناسی، ئەویشمان جێی هێشتووە، ئێمەی پەنا بەر ، لەسەر شۆستە دانیشتووین و چاوەڕێی چارەنووسێکی نوێ دەکەین، کە هەندێک چارەسەری لەگەڵ خۆیدا بهێنێت و بەرپرسیارین لە دۆزینەوەی میچێک(سەقف) بۆ ئەوەی شەوی تێیدا بەسەر بەرین.

شەو دۆخێکی ترسناکە و ئەو تاریکییەی کە وردە وردە بەسەرماندا زاڵ دەبوو، ترسێکی لە ڕادە بەدەری دەخستە دڵمەوە. تەنها بیرکردنەوەیەک لە بارەی ئەوەوە کە شەوەکە لەسەر شۆستە بەسەر دەبەم، هەموو جۆرە ترسێکی لە مندا دەجووڵاند، ترسێکی توند و وشک بوو. کەس ئامادە نەبوو، بەزەیی پێمدا بێتەوە، کەسم نەدەدۆزیەوە ڕووی لێبکەم. نیگای بێدەنگی باوکت، وایدەکرد ترسێکی نوێ لە سینەمدا سەر هەڵبدات و پرتەقاڵی دەستی دایکت ئاگری لە سەرم بەردابوو. هەمووان بێدەنگ بوون، چاویان لە ڕێگا ڕەشەکە بوو، بەو هیوایەی کە چارەنووس لە پێچێکی ئەو ڕێگایانەوە دەربکەوێت، چارەسەری کێشەکانمان بکات و ئێمە بەرەو بنەبانێکی ئارام بەرێت؛ چارەنووس لە پڕێکدا هات، مامت پێش ئێمە گەیشتبووە شار و ئەو چارەنووسی ئێمە بوو.

مامت زۆر باوەڕی بە ڕەوشت نەبوو، بەڵام کاتێک خۆی بینییەوە لەسەر شەقامەکە، وەک ئێمە، ئیتر بە ڕەهای باوەڕی پێی نەما. ڕووی بەرەو ماڵێک کرد کە خێزانێکی جولەکە تێیدا نیشتەجێ بوو، دەرگاکەی کردەوە و کەلوپەلەکانی فڕێدایە ژوورەوە و بە دەموچاوە چرچ و لۆچکەیەوە ئاماژەی پێکردن و بە تۆنێکی قسەخۆشەوە دەیگوت: “بڕۆ بۆ فەلەستین…” بە دڵنیاییەوە ئەوان نەچوونە فەلەستین، بەڵام ترسیان لە نائومێدییەکەی هەبوو، بۆیە چوونە ژووری تەنیشت و جێیان هێشت تا چێژ لە دیمەنی بنەبان و کاشییەکان وەربگرێت.

مامت بەرەو ژوورەکەی خۆی بردین و لەگەڵ بە کەلوپەلەکان و خێزانەکەیەوە جێی کردینەوە. شەوانە لەسەر زەوی دەخەوتین، جەستە بچووکەکانمان لەسەر زەوییەکە ڕاکشا بوو و بە پاڵتۆی پیاوان خۆمان دادەپۆشی. بەیانی کە لە خەو هەڵساین، پیاوەکان شەویان بە دانیشتن لەسەر کورسی بەسەر دەبرد. کارەسات دەستی کردبوو بە دۆزینەوەی ڕێگایەکی قیرتاوکراو بۆ ئەوە بەرەو خانەکانی جەستەمان هەنگاو بنێت.

لە «سەیدا» زۆر نەماینەوە، ژوورەکەی مامت تەنانەت بەشی نیوەمانی نەدەکرد، لەگەڵ ئەوەشدا سێ شەو جێگەی بۆ کردینەوە. پاشان دایکت داوای لە باوکت کرد کارێک بدۆزێتەوە، یان با بگەڕێینەوە بۆ خاکی پرتەقاڵ، بەڵام باوکت بە دەنگێکی لەرزۆک و پڕ لە ناڕەزایەتی هاوارێکی بەسەردا کرد، بۆیە بێدەنگ بوو. کێشەی خێزانەکەمان دەستی پێکردبوو، ئێمەش لەگەڵ زەوی و خانوو و شەهیدانەکانمان، خێزانە بەختەوەر و نزیک لە یەکەمان بەجێهێشت.

من نەمدەزانی باوکت ئەو پارەی لە کوێوە دەستکەوت بوو، بەڵام دەزانم ئەو زێڕانەی فرۆشت کە بۆ دایکتی کڕی بوو، بە مەبەستی دڵخۆشکردنی و شانازیکردن بە هاوسەرەکەیەوە، بەڵام ئەو زێڕە بای ئەوەندە نەبوو،کێشەکانمان چارەسەر بکات، بۆیە سەرچاوەیەکی دیکەی پێویست بوو، ئایا شتێکی قەرز کردووە؟ ئایا شتێکی تری فرۆشتووە و لەگەڵ خۆی بردوویەتی، بەبێ ئەوەی ئێمە بیبینین؟ نازانم، بەڵام لەبیرمە، کە چووینە گوندێک لە پەراوێزی «سەیدا»، لەوێ باوکت لەسەر باڵکۆنە بەرز و بەردینەکە دانیشتبوو، بۆ یەکەمجار زەردەخەنەی دەکرد، چاوەڕێی گەڕانەوەی پانزەی ئایار دەکات لە دوای سوپای سەرکەوتوو.

لە ١٥ی ئایار دوای چاوەڕوانییەکی تاڵ کۆتایی هات؛ ڕێک کاتژمێر دوانزە، باوکت لە کاتێکدا من بە توندی خەوتبووم بە پێی خۆی چەقاندم و بە دەنگێک کە بە هیوایەکی بوێرەوە دەقیژاندەوە وتی: “هەڵسە… شایەتحاڵی چوونە ژوورەوەی سوپای عەرەب بە، بۆ نێو خاکی فەلەستین.” وەک شێتێک هەستام و لە نیوەی شەودا بە پێی پەتی لە گردەکاندا دابەزین، بۆ ئەو شەقامەی کە کیلۆمەترێکی تەواو لە گوندەکەوە دوورە، هەموومان، گەنج و پیر، وەک شێتێک هەناسەمان دەدا و ڕامان دەکرد. گڵۆپی ئۆتۆمبێلەکان، لە دوورەوە دەبینران، بەرەو «ڕاس نەقورا» بەرز دەبوونەوە، کاتێک گەیشتینە شەقامەکە هەستمان بە سەرما کرد، بەڵام قیڕە هاوارەکانی باوکت بەرزەفتی زەربەمانی دەکرد و وەک منداڵێکی بچووک دەستی کرد بە ڕاکردن بە دوای ئۆتۆمبێلەکاندا و هاواریان دەکرد، بە دەنگێکی زەق هاوار دەکرد وهەناسەی دەدا، هەر وەک منداڵێکی بچووک بە دوای هێڵی ئۆتۆمبێلەکاندا ڕایدەکرد. ئێمە لە تەنیشتی بە هەمان شێوە ڕامان دەکرد و لەگەڵیدا هاوارمان دەکرد، سەربازەکانیش لە ژێر کڵاوەکانیانەوە، بێدەنگ سەیری ئێمەیان دەکرد… ئێمە هەناسەمان دەدا، لە کاتێکدا باوکت کە لە پەنجا ساڵیدا بوو، ڕای دەکرد و پاکەتە جگەرەی لە گیرفانی دەرهێنا و بە سەربازەکان فڕێی دەدا.

ئەتۆمبێلەکان لەناکاو ڕاوەستان و بە ماندوویی‌یەوە بۆ ماڵ گەڕاینەوە، لەسەرخۆ هەناسەمان دەدا. باوکت بێدەنگ بوو، ئەمەش بێدەنگ بووین. کاتێک ئەتۆمبێلێک تێپەڕی، ڕووناکی لایتەکان ڕووخساری باوکتی ڕۆشن دەکردەوە. ڕوومەتەکانی پڕ فرمێسک بوون، دوای ئەوە، شتەکان زۆر بە هێواشی دەجوولان، ڕاپۆرت درێینە و ڕاستییە تاڵەکان فریوی داین و دووبارە ڕووخسارمان گرژی دایگرت. باوکت زۆر بە سەختی دەستی کرد بە باسکردنی فەڵەستین و ئەو ڕابردووە خۆشەی لەو باخ و ماڵەکەیدا بەسەری برد بوو، ئەمە دیوارێکی زەبەلاح بووین، بەرامبەر ئەو کارەساتەی کە زاڵ ببوو، بەسەر ژیانێکی نوێدا. ئەمەش، ئەو نەفرەتە لێکراوانە بووین ، کە زۆر بە ئاسانی بەمان دەردەکەوت، کە بەیانی زوو، دەبێت بە فەرمانی باوکت بەسەر شاخەکەدا سەربکەوین، بۆ ئەوەی داوای ژەمێکی بەیانی بکەین.

شتەکان بەرەو ئاڵۆزبوون دەچوون. سادەترین شت بەشێوەیەکی سەرسوڕهێنەر توانای وروژاندنی باوکتی هەبوو. بە تەواوی بیرمە ئەو ڕۆژە کە کەسێک داوای شتێکی لێکرد کە من نایزانم و لەبیرم نییە ئەو شتە چی بوو، یەکسەر تووڕە بوو و هەڵچوو، پاشان هەموو گیانی دەلەرزین وەک ئەوەی ڕەشەبایەک لێیدابێت، چاوەکانی بەدەوری خۆیدا سوڕانەوە و سەیری کردین. بیرۆکەیەکی نەفرەتی لە مێشکدا چەکەرەی کرد، ڕاوەستا وەک ئەوەی کۆتایی دەخەشکەری دەزیبێتەوە. لە ناوەڕاستی هەستکردنی مرۆڤێک بە توانای کۆتاییهێنان بە کێشەکانی و هەستکردنی بە ترس پێش ئەوەی شتێکی مەترسیدار ڕوو بدات، دەستی کرد بە قسەکردن و بە خولانەوە وگەڕان بەدوای شتەکەدا، کە ئەمە نەماندەتوانی بیبینین، پاشان پەلاماری سندوقەکەکدا کە لە «عەکا»وە لەگەڵ خۆماندا هەڵمانگرتبوو و بەوپەڕی ترس و تووڕەییەوە، دەستی کرد بە بڵاوکردنەوەی شتەکانی نێو سندوقەکە، لە یەکەم ساتدا دایکت لەو هەموو شتەک تێگەیشت؛ پانەرێک بوو بەو سەرلەشێواوییەی کە دایکێک دەکەوێتە ناویەوە کاتێک منداڵەکانی ڕووبەڕووی مەترسی دەبنەوە، پاشان ئیمەی بەرەو دەرەوە پاڵ پێوەنا و داوای لێکردین بەرەو شاخەکە ڕابکەین، بەڵام لە پەنجەرەکەوە دەرنەچووین، گوێچکە بچووکەکانمان بە دارەکەیەوە چەقاند، بە ترسێکی زۆرەوە گوێمان لە دەنگی باوکت گرت: “دەمەوێت بیانکوژم و دەمەوێت خۆم بکوژم، دەمەوێت تەواو بم، من ئەمەم دەمەوێت.”

باوکت بێدەنگ بوو. کاتێک گەڕاینەوە، تلە درزی دەرگاکەوە سەیری ژوورەکەمان کرد، بینیمان لەسەر زەوی پاڵکەوتبوو و لەسەرخۆ

هەناسەی دەدا، ددانەکانی لێکدەخشاند و دەگریا، لە کاتێکدا دایکت لە لایەک دانیشتبوو و بە ئاماژەکانی ئاگادارکردنەوە سەیری دەکرد، ئێمە زۆر تێنەگەیشتین، بەڵام بیرمە کە کاتێک دەمانچە ڕەشەکەم بینی لەسەر زەوی کەوتبوو، لە هەموو شتێک تێگەیشتم، وەک ئەو ترسێکی کوشندە کە بەر منداڵێک دەکەوێت، کە لەناکاو جنۆکەیەک دەبینێت، دەستم کرد بە ڕاکردن بەسەر شاخەکەدا و هەڵهاتم.

کاتێک لە ماڵەوە دوور بووم، لە هەمان کاتدا لە خودی منداڵیم دوور کەوتمەوە، هەستم دەکرد ژیانمان چیتر شتێکی ئاسان نییە، بە ئەوەی بە ئارامی بژین، بارودۆخەکە گەیشتوو بەوە کە جگە لەوە کە فیشەکێک بنێرێت بۆ سەری هەریەکێکمانەوە هیچ شتێک چارەسەرێکی دیکە هەڵناگرێت، بۆیە دەبێت وریا بین لە کارەکانمان بە ئەوەی شایستە دەربکەوین. نابێت داوای خواردن بکەین، تەنانەت ئەگەر برسیش بین. دەبێت بێدەنگ بین کاتێک باوکمان باسی کێشەکانی دەکات ، بە زەردەخەنەیەکەوە سەرمان بجووڵێنین، کاتێک پێمان دەڵێت بچنە سەر شاخەکە و تا نیوەڕۆ مەگەڕێنەوە.

ئێوارە، کە تاریک داهات، گەڕامەوە ماڵەوە. باوکت هێشتا نەخۆش بوو، دایکت لە تەنیشتی دانیشتبوو. چاوەکانت وەک چاوی پشیلە دەدرەوشایەوە، لێوەکانی بەیەکەوە لکێندرابوون، وەک ئەوەی هەرگیز نەکرابێتەوە، وەک شوێنەواری برینێکی کۆن کە هەرگیز ساڕێژ نەبووبێت.

لەوە هەموومان کەڵەکە بوون، وەکوو چۆن لە منداڵیمان دوورکەوتینەوە، بە هەمان شێو لە خاکی پرتەقاڵەکاندا دوور کەوتبووینەوە، ئەو پرتەقاڵانەی کە جووتیارێک پێی گووتین: ئەگەر دەستی ئاودانیان بگۆڕدرێت، وشک دەبن.

باوکت هێشتا نەخۆش بوو، لە سەر جێگاکەی پاڵکەوتبوو، دایکت فرمێسکێکی کارەساتامێزی دەڕشت، کە تا ئەمڕۆش، لە چاوەکانیدا قەتیس ماوە، بە دزییەوە چوومە ژوورەکەوە، وەک دەرکراوێک کاتێک سەیری دەموچاوی باوکتم کرد، لە تووڕەییدا دەلەرزی. لە هەمان کاتدا، دەمانچە ڕەشەکەم بینی لەسەر مێزەکە و لە تەنیشتیەوە پرتەقاڵێک دانرا بوو، پرتەقاڵەکە وشک بووە تەوە.

غەسان کەنەفانی.

لە پەرتووکی (زەوی، پرتەقاڵەکی خەمگینە)

و: عومەر عادل عەبدوڵڵا

کلتووری جوێن.. رەسووڵ بەختیار

سەنگی کەسایەتی، سەرەتا لە ئاخاوتنییەوە دەست پێدەکات، لەوەش گرنگتر، کاتێ بزانیت، بەرانبەرەکەت، هەڵگری بەوانامەیەکی باڵایە، کاتێک باس لە توێژینەوە دەکات، سەرەتا حەزت لێیە، گوێی بۆ رادێری، بەڵام نەوەندی قسەکانی سەر بەهیچ تیۆرێک نییە، دەبینی هەر لەخۆڕا جوێن دەدا، ئەم و ئەو تاوانبار دەکات، لەوەی بەوانامەکەی بەتەزکییەوە وەرگرتووە، گرنگ نییە، وەک کورد دەبێژێ، ئەو گوێزان دەژمێرێ، بەجوێنی ئاسایی ناوەستێ، چونکە وا هەست دەکا، هەقی خۆی پێ نەداوە، بۆیە پێ دەداتە کەسوکاری، بیرتانە کاتێک پێتای کۆڕۆنا بەرپا بوو، خەڵکی جیهان هەموو نەردرایەوە مارە، دەکرێ بە کلتووری جوێندانیش، ئەوانە بخرێنە نەو مەنجەڵەکەوە، تا خێتی جوێدانی لێ بپارێزرێ.

وەکحەم ئەوەی لەبیرمە تا سەرەتای نەوەدەکانیش کاتێک یەکێک قسەیەکی پلارهاوێژی پێ بگوترایە، هەرچی کەسوکاری هەبوو بە، خۆیان لەو دانیشتنانە دوور دەخستەوە، تیایدا باس لەو پلاره بکرێ، خۆ جوێنیش نەبوو، تەنیا پلارێک بوو جێگەی خۆی گرتبوو.

سەیرە، لەگەڵ شەڕی برا کوژی، حاڵەتی جوێندان لەنێو کۆمەڵگەی کوردی بەدەرکەوت، دواتر بوو بەداردە، هەموو شاندەکانیش نەیانتوانی دەرمانێک بدۆزنەوە، لەتێک بەرپابوونی تەکنەلۆژیای ژیریش، لەدیاردە دەرچوو بوو بەکلتوور، پێمان ئاسایی بوو، لەنێو کۆمەڵگەی عەرەبی و تورکی و ئێرانیدا ئەم کلتوورە هەیە، بەڵام ئەمە خاوەنی نەبووین، بەڵام بەهۆی هاتنی رەوەندی ئەو گەلانەی باسمان لێوەکرد، کلتووری جوێندان ، بەتەواویی لەنێو کوردستاندا سەپا.

لەبیرمە لەهەشتاکان تا نەوەدەکان باسی چەند کەسایەتییەکی کوردیان دەکرد، ئەوانەی بەوانامەی باڵایان هەبوو، لەپێش چاوی خەڵکی دیکەدا جوێنیان بەیەکتر دەدا، لەو رۆژگارە، ئەمە وەک کوفرێک وابوو.

کێشەی ئەمە لەتێک پلار و ئەو جوێندانانە نییە، لەدەرینەوە لەلای خۆماندا بەتە ئیدیەم، کێشەکە لەوەدایە کلتووری جوێن، هەموو لایەکی

کۆمەڵگەی گرتۆتەوە، لەسۆشیالمیدیا، هەر یەکێک دوو قسە بکات، ئەوا جوێن بارانی دەکەن، هەندێک بەناوی راگەیاندنەوە زۆرێک لەخەڵکیان هەراسان کردووە، کاتێکیش دەدرێنە دادگا، ئەوا هەندێک لەدەوروبەریان بابەتەکە بەلایەکی دیکەدا دەبەن، ئەسڵی کێشەکەش بەلاوە دەنێن، ئەوەی زیاتریش کۆمەڵگەی هەراسان کردووە، کەسایەتی و خاوەن بڕوانامەکان لەجیاتی بابەتەکە هێور بکەنەوە، دێن خوێ بە برینە قووڵەکە دادەکەن.

رەسووڵ بەختیار

زەردەشتی ئاینە رەسەنەکەی کورد لە لێواری لەناوچووندایە!.. نووسینی: پشتیوان حەمە عەلی سابیر

ئاینی زەردەشتی یەکێکە لە کۆنترین ئاینە جیهانییەکان کە سەرهەڵدانی دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی (٦) ی پێش زاین، ئاینەکەش هەر بەناوی پەیامبەرەکەیەوە بڵاوبووتەوە کە ئەویش پەیامبەر زەردەشتە.
ئاینی زەردەشتی ئاینێکی یەکتاپەرستییە واتا بەتەنها (ئاهورامزاد)ە دەپەرستێت.
کتێبی پیرۆزی زەردەشتی ناوی ئاڤێستایە کە لە (٢) بەشی گەورە و (٢١) پارچە پێکهاتووە.
بنچینەی زەردەشتی لەسەر (٣) بنەما دەڕوات: (بیری باش، گوفتاری باش، کرداری باش)، ئاینی زەردەشتی لەسەر خاکی کوردستان بڵاوبووتەوە.
زەردەشتییەکانی باشوری کوردستان لە سەردەمی رژێمی بەعسدا وەک ئاینێکی دانپێدانراو نەبوون لە عێراقدا بۆیە بە هیچ شێوەیەک رێگا بەپەرستشیان نەدەدرا، لەبەر ئەوەی ئاینی فەرمی نەبوون لە عێراقدا زەردەشتییەکان ناچاربوون خۆیان و منداڵەکانیان وەک

موسڵمان تۆمار بکەن و پەرستن و مەراسیمە ئاینییەکانیان بە نهێنی ئەنجام دەدا، بارودۆخی زەردەشتییەکان بەم شێوەیە مایەوە هەتا راپەڕینەکەی ساڵی (١٩٩١) و دەرکردنی دامودەزگا سەرکوتکەرەکانی رژێمی بەعس لە کوردستان و دامەزراندنی حکومەتی هەرێمی کوردستان، ئیتر هەموو چین وتوێژەکان هەموو بیروباوەڕ و ئاینەکان هەناسەی ئاسوودەییان هەڵمژی و هیوای گۆڕانیان بەوە هەبوو کە خێری ئازادی هەڵهات .

بەڵام لە پاش رووخاندنی رژێمی بەعس لە ساڵی (٢٠٠٣) بە شێوەیەکی بەرفراوان زەردەشتییەکان دەستیانکرد بە جموجوڵی خۆڕێکخستن و بانگەشەکردنی زەردەشتی بەئاشکرا وداوایان لە خەڵک کرد ئیتر سەردەمی ئازادییە پێویست ناکات بە نهێنی پەیڕەوی زەردەشتی بکەن.

بەم شێوەیە هەزاران خەڵک زەردەشتی بوونی خۆیان ئاشکراکرد و بە ئاشکرا بانگەوازیان بۆ زەردەشتی بوون دەکرد، هەروەها سەدان کەسی تریش بوون بە زەردەشتی، بەڵام بەداخەوە لەگەڵ گەشەی زەردەشتی لە باشووری کوردستان لە عێراق گروپە جیهادییە ئیسلامەکان سەریان هەڵدا و بیروباوەڕی توندڕەوی ئیسلامی لە تەواوی عێراق بە کوردستانیشەوە بڵاوبووەوە، سەرهەڵدانی گروپە توندڕەوە ئیسلامییەکان لە عێراق سەرسامبوونی خەڵکێک لە کوردستان بەم بیروباوەڕە توندڕەوە ئیسلامییە بووبە هووی ئەوەی مەلا و بانگخوازە ئیسلامییەکان بە ئاشکرا دەستیان کرد بە هێرشکردنە سەر زەردەشتییەکان، لە مزگەوت و راگەیاندنەوە هێرش و سوکایەتی کردن بە زەردوشتییەکان و بیروباوەڕی زەردەشتییەکان، بەتایبەتی دوای ئەوەی ئیسلامەیان بینیان حکومەتی هەرێمی کوردستان بێباکە لەوەی بەرانبەر بە زەردەشتییەکان دەکرێت. ئیدی ئیسلامییەکان هەر بە هێرش و سوکایەتەوە نەوەستان بەڵکو بە ئاشکرا فتوای کافربوونی زەردەشتییەکانیان دەرکرد، فتوایان دەرکرد کە هەرکەس ببێتە زەردەشتی کافر دەبێت و بەڵکو تەڵاقی دەکەوێت و ئەگەر هاوسەرگیری کردبێت دەبێت کەسوکاری ژنەکە خێزانەکەی لەوەربگرنەوە لە یەکیان جیابکەنەوە، نابێت بە هیچ شێوەیەک کەسانی زەردەشتی لە قەبرستانی موسڵمان بنێژرێت. ئەم فتوادانە و هێرشانە بۆ سەر زەردەشتییەکان بە تەواوەتی کاریگەری کردە سەر زەردەشتییەکان.

بەداخەوە حکومەتی هەرێم هیچ پاڵپشتی و بەرگرییەکی لە زەردەشتییەکان نەکرد و ناکات و بە تەنها بەجێیانی هێڵا و دەهەڵێت بە هێزە توندڕەوە ئیسلامییەکان.

بەم شێوەیە زەردەشتییەکان لە بارودۆخێکی زۆر خراپدان

سەدان کەسی زەردەشتی رووبەڕووی هەڕەشە دەبنەوە، بە هیچ شێوەیەک ناتوانن چالاکی ئاینی خۆیان هەبێت، بەبەردەوامی هەڕەشەی کوشتنیان

لە سەرە لەلایەن ئیسلامیەکانەوە ، تەنانەت چەندین کەس تەقەی لەکراوە ، بەهۆی ئەوەی جێگای داخە و لە هەمانکاتتدا جێی سەرسووڕمانە زۆرێک لە زەردەشتییەکان کاتێک سکاڵا تۆمار دەکەن لە لای پولیس و ئاسایش بە هیچ شێوەیەک سکاڵاکانیان بە هەند وەرناگیرێت و پشتگوێیان دەخەن و وەک ئەوەی ئازادی و تەنانت ژیانی خەڵکی زەردەشتی هیچ گرنگ نەبێت لای دەسەڵاتدارانی حکومەتی هەرێمی کوردستان، هەر ئەمەش نە بەڵکو لە ترسی ئیسلامیەکان هیچ راگەیاندنێک ناوێرێت باسی دۆخی زاردەشتییەکان بکات، هەتا ئێستا سەدان بەرنامەو چاوپێکەوتن و ڕێپۆرتاژ کراوە سەبارەت بە هەموو ئاینەکانی تری کوردستان کەچی تەنانەت بە یەک وشەش کەس باسی زەردەشتی و دۆخی زەردەشتییەکان ناکات وەک بڵێت ژیانی هەزاران کەسی زەردەشتی هیچ گرنگ نەبێت بە کۆمەڵگای کوردستان و بە راگەیاندن وتەنانەت بە دامودەزگاکانی حکومەتی هەرێمی کوردستانیش، هەربۆیە زەردەشتییەکان بە ناچاری بە لێشاو کوردستان بەجێدەهێڵن کۆچ دەکەن بەتایبەتی ئەوکەسانەی کە هەڕەشەی کوشتیان لە سەرە چوونکە دامودەزگاکانی حکومەتی هەرێم نایانپارێزن و هیچ چارەیەکیان نیە لەوە زیاتر پەنا بەرنەبەر کۆچکرد بۆ وڵاتانی ئەوروپا بەمەبەستی خۆرزگارکردن لە کوشتن و لە ناوچوون.
ئەوەی لە سەرەوە باسمان کرد راستی یەکی تاڵە کە ڕەسەنترین ئاینی کوردی لە کوردستانی عێراق لە بەردەم قڕکردن و لەناوچووندایە بەبێ ئەوەی بە کەس جێگای سەرنج و گرنگی پێدان بێت.

نووسینی: پشتیوان حەمە عەلی سابیر

هەنگاوی نوێی چین لە کوردستان: هاوکاری یان کۆنترۆڵ؟.. ئاگری قادر*

لە چەند ڕۆژی ڕابردوودا کە کۆماری گەلی چین ، دامەزراوەیەکی نوێی ئیداری و کۆمەڵایەتی لە هەرێمی کوردستان دامەزراند، کە بە “شورای مەزن” ناودەبرێت. لە کاتێکدا کە لە ژێر زمانی هاوکاری و

گەشەپێدان پێشکەش دەکرێت، ئەم رێکخراوە نیگەرانی قووڵ سەبارەت بە فراوانبوونی تاکڕەوی، ئەندازیاری کۆمەڵایەتی و ئەگەری وەرینی سەربەخۆیی ناوخۆیی بەدوای خۆیدا دەهێنێت. لە ڕوانگەیەکی ئەکادیمی و جیۆپۆلەتیکییەوە، هەوڵەکانی چین دەبێت لە چوارچێوەی فراوانتری ستراتیژی جیهانییەکەیدا تێبگەین — ستراتیژییەک کە کاریگەریی سیاسی، دزەکردنی ئابووری و پێشبینی ئایدیۆلۆژی تێکەڵ دەکات.

دامەزراندنی دامەزراوەیەکی لەو جۆرە لە کوردستاندا ناتوانرێت لە مۆدێلی حوکمڕانی لەمێژینەی چین جیا بکرێتەوە کە ڕەگ و ڕیشەی لە کۆنترۆڵی ناوەندی و سنووردارکردنی ئازادییە مەدەنییەکان و ملکەچکردنی تاکەکان بۆ دەسەڵاتی دەوڵەت هەیە،سیستەمی سیاسی ناوخۆیی چین بە حوکمڕانی یەک حزبی و سەرکوتکردنی ناڕەزایەتی و میکانیزمی چاودێری کۆمەڵایەتی بەرفراوان تایبەتمەندە. ئەو دامەزراوانەی کە لە ژێر ئەم مۆدێلەدا دروست دەکرێن — چ لە ناوخۆ یان دەرەوە — زۆرجار خزمەت بە دوو مەبەست دەکەن:

درێژکردنەوەی دەسەڵاتی دەوڵەت

داڕشتنی ڕەفتاری گشتی لە ڕێگەی فەرمی ورد و ئاشکرای کۆنترۆڵکرد نەوە

ئەگەر سیستەمێکی لەو شێوەیە هەناردە بکرێت بۆ کوردستان، تەنانەت بەشێوەیەکی بەشەکی یان ناڕاستەوخۆ، کاریگەرییەکی بەرچاوی لەسەر مافی مرۆڤ، بەشداری سیاسی و ئۆتۆنۆمی کۆمەڵایەتی هەڵدەگرێت. بۆیە پێویستە ناساندنی بەناو “شورای مەزن” بە شێوەیەکی ڕەخنەگرانە وەك ئامرازێکی کاریگەری هەڵسەنگێندرێت نەك پێکهاتەیەکی بێلایەن یان گەشەسەندن

“شورای مەزن” وەك هەنگاوێك بەرەو کۆیلایەتی مۆدێرن — ڕەنگدانەوەی ترسەکانە کە پڕۆژەکەی چین کەناڵی نوێ بۆ چاودێریکردن، دیسپلینکردن، یان دەستکاریکردنی گروپە کۆمەڵایەتییەکان دروست دەکات. لە زۆرێك لەو ناوچانەی کە چین ئۆرگانی کولتووری یان کارگێڕی دامەزراندووە، ئەم دامەزراوانە ئاوێنەیەکی لایەنەکانی مۆدێلی حوکمڕانی ناوخۆیی چین بوون کە :

بڕیاردانی ناوەندی

شەفافیەتێکی سنووردار

دامەزراندنی ستراتیژی نوخبە ناوخۆییەکان بۆ داڕشتنی بۆچوون بەرنامەی پەروەردەیی و کولتووری کە بە گۆڕینی ناسنامە و دەسەزیەکان داڕێژراون، ئەم نەخشانە ئەوە دەردەخەن کە “شورای مەزن” دەتوانێت وەك میکانیزمێك بۆ چوونە ناو کۆمەڵگەی مەدەنی کورد و کۆکردنەوەی کاریگەری و وردە وردە ئاساییکردنەوەی نۆرمەکانی پاوانخوازانە کار بکات،لە ڕوانگەی پەیوەندییە

نێودەوڵەتییەکانەوە، بەرژەوەندی چین بۆ کوردستان هاوتەریبە لەگەڵ ستراتیژییە فراوانەکانی پشتێن و ڕێگا و خواستی فراوانکردنی کاریگەری لەناو ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. دامەزراندنی دامەزراوە سیاسییەکان یان نیمچە سیاسییەکان ڕێگە بە چین دەدات خۆی لەناو پێکهاتە ناوخۆییەکاندا جێگیر بکات، ئەمەش کاریگەری دروست دەکات کە دەتوانرێت لە دانوستانە دیپلۆماسییەکان یان ئابوورییەکانی داهاتوودا بەکاربهێنرێت، بۆ کوردستان دروستکردنی دامەزراوەیەکی ئاڕاستەکراوی دەرەکی و خاوەن دەسەڵاتێکی ناڕوون پێناسەکراو پرسیاری ڕەخنەگرانە دەوروژێنێت، ئایا ئەم رێکخراوە خزمەت بە بەرژەوەندییە ناوخۆییەکان دەکات یان ئامانجە ستراتیژییە دەرەکییەکان؟

چ میکانیزمێك لێپرسینەوە و شەفافیەت و چاودێری مسۆگەر دەکات؟ جەماوەری کورد چۆن لە دەستکاری ئایدیۆلۆژی یان سیاسی دەپارێزرێت؟

بەبێ وەڵامی ڕوون، مەترسییەکان لە سوودە ئەگەرییەکان زیاترن ڕێگریکردن لە دامەزراندنی وەها ئۆرگانێك تەنیا کردەوەیەکی بەرخۆدانی سیاسی نییە؛ ڕێوشوێنێکی پێویستە بۆ پاراستنی کەرامەتی مرۆڤ و سەروەری دامەزراوەیی و خواستە دیموکراسیی▯کان. ئەزموونی کورد لەگەڵ زلهێزە ناوچەییەکان دەریخستووە کە زۆرجار قەوارە بیانییەکان نەك لە ڕێگەی داگیرکاریی بینراوەوە، بەڵکو لە ڕێگەی هاتنە ناوەوەی دامەزراوەیی وردە وردە بەدوای کاریگەریدا دەگەڕێن. لەم چوارچێوەیەدا چین – بە مێژووی کۆنترۆڵکردنی تاکڕەوانە و فراوانبوونی نێودەوڵەتییەوە – نوێنەرایەتی هاوبەشی ڕزگاری نییە بەڵکو بکەرێکی پۆتانسێلی ه▯زموون دەکات. چین وەك هێزێکی "کۆیلایەتی و داگیرکاری" ڕەنگە بەهێز دەربکەوێت، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ڕەنگدانەوەی ئەو ترسە ڕاستەقینەکانە کە ڕەگیان لە بەڵگە جیهانییەکانی پراکتیکەکانی حوکمڕانی چیندا هەیە. پێویستە "شورای مەزن" پێشنیارکراوی کوردستان لە چوارچێوەیەکی ئەکادیمی و جیۆپۆلەتیکی گەورەتردا وەك هەوڵێك لەلایەن دەوڵەتێکی تاکڕەوەوە بۆ درێژکردنەوەی کاریگەریی ئایدیۆلۆژی و سیاسی و ئیداری بۆ ناوچەیەکی لاواز تێبگەین. پاراستنی ئۆتۆنۆمی و ئازادییەکانی گەلی کورد پێویستی بە وریایی و شەفافیەت و ڕەتکردنەوەی پتەوی ڕێگەدان بە زلهێزە بیانییەکان هەیە بۆ سەپاندنی پێکهاتەکان کە سازش لەسەر مافەکانی مرۆڤ و سەروەری دەکەن. هەر لەبەر ئەم هۆکارە دەبێت دەستپێشخەرییەکە بە شێوەیەکی ڕەخنەگرانە هەڵسەنگێندرێت – و دواجار ڕەت بکرێتەوە بۆ پاراستنی ئایندە و کەرامەت و چارەنووسی کوردستان.

ئاگری قادر
خوێندکاری دکتۆرا لە یاسای ژینگەیی نێودەوڵەتی لە زانکۆی نیشتمانی تایوان

ڕۆژی قەدەغەکردنی جینۆسایدو ڕێزگرتن لە قوربانیان

Message Body

77 ساڵ لەمەوبەر بڕیاری قەدەغەکردنی جینۆسایدو سزادانی بکەرانی دەرچوو, 10 ساڵ لەمەوپێش لە لایەن نەتەوەی کگرتووەکانەوە بە بەشداری 153وڵات بڕیاری ئەوە درا ئەم ڕۆژە وەك ڕۆژی جیهانی قەدەغەکردنی جینۆسایدو ڕێزگرتن لە قوربانیان و سزادانی بکەرانی بناسرێت , مرۆڤایەتی خرایە بەردەم ئەرکێکی ئەخلاقی کە بەرەو رووی جینۆساید ببێتەوە.
جینۆساید یەکێکە لەو تاوانە گەورانەی مرۆڤایەتی بە دەستییەوە دەتلێتەوە, تاوانێکە بوونی گروپە مرۆییەکان لەسەر بنەمای ڕەگەز، نەتەوە، ئایین، بیروباوەڕ.....دەکاتە ئامانج, هەڕەشەیەکی ڕاستەوخۆیە بۆ سەر ئاشتی و ئاسایشی نێودەوڵەتی, ڕێگریکردن لێی بەرپرسیارێتییەکی دەستەجەمعییە, پێویستی بە هاوکاری دەوڵەتان,دامەزراوەکان, تەواوی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییە.
لە لە کاتێکدا یادی ئەم ڕۆژە لە کوردستان دەکەینەوە, بە داخەوە لە عێراقەکەی ئەمڕۆ کە 66 ساڵە پەیوەست بووە بە ڕێکەوتننامەکەوە, کەچی پرۆسەی جینۆساید بە دوای پرۆسەی جینۆساید تیایدا دووبارە دەکرێتەوە, تاوانبارانی جینۆساید ئازادن و لە پێگەی خۆیانەوە وەك بەشداربووی تاوان سەیر ناکرێن و دان نانێن بە ڕاستییەکاندا, لە بۆنەکاندا وەك ڕێزلێگیراو دەردەکەون و دوای مردنیان پرسەی شاهانەیان بۆ ئاڵای کوردستانەوە بۆ دادەنرێت, ئێستا لەوپەڕی هێزو دەسەڵاتی خۆیاندان لە ڕووی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ....
پێویستە ژینگەی لە بار بۆ دووبارە نەبوونەوەی جینۆساید پێك بهێنرێت وەك پابەند بوون بە پاراستنی مافی مرۆڤ, سزادانی تەمجیدی تاوانبارای جینۆساید و تاوانە گەورەکان, پابەند بوون بە

رێكەوتننامە جيهانييەكان, هانداني كلتوري ئاشتي و پێكەوە ژيان و جيهانێكي ئاشتيانەتر و شكۆمەندتر بۆ هەموو گەلان.
بۆ ئەوەي رێز لەو بڕيارە جيهانييە و قوربانياني جينۆسايد بگرترێت و قوربانيان كەرامەتيان پارێزراو بێت, پێويستە دەست بەجێ تاوانباران دادگايي بكرێن, ئەوە گەڕاندنەوەي رێزو كەرامەتە بۆ قوربانياني جينۆسايدي گەلي كوردستان. هەر لێرەوە وەك ئەم ڕێكخراوانەي ناوييان لە خوارەوە هاتووە داوا لە حكومەتي هەرێم و حكومەتي عيراق دەكەين ئەم ڕۆژە بە فەرمي بناسێنن بكرێتە ڕۆژێكي تايبەت تيايدا ڕێز لە قوربانياني جينۆسايدي كوردستان و عێراق بگرن و وەڵام بە سەرجەم داواكارييەكانيان بدرێتەوە لە دادگاييكردني تاوانباران, باشتركردني ژيانيان, داواي لێبوردن كردن لێيان, قەرەبووكردنەوەي مادي و مەعنەوييان, گەڕانەوەي ڕوفاتي ئازيزانيان , ئاشكراكردني راستييەكان و ئازادكردني هەموو ب□گ□نامەكان, بۆ دووبارە نەبوونەوەي جينۆسايدو دڵنەوايي قوربانيان عێراق دەست بەجێ ببێتە ئەندامي دادگاي تاواني نێودەوڵەتي.

لە كۆتاييدا داوا لە كۆمەڵگەي نێودەوڵەتي دەكەين كە ميكانيزمي كاريگەرتر بۆ ئاگاداركردنەوەي پێشوەختە و دەستێوەرداني خێراترو كاريگەرتر و لێپرسينەوە لە ئەنجامدەراني تاوانەكان بەبێ جياوازي پەرەپێبدات, بۆ ئەم مەبەستە دەسەڵاتەكاني نەتەوە يەكگرتووەكان و دادگاي تاواني نێودەوڵەتي بەهێزترو فراوانتر بكات.
لە كۆتاييدا جگە لە ئيدانەكردني تاوانەكاني جينۆسايد كە بەرامبەر بە گەلەكەمان ئەنجامدراون لە ئێستاو مێژوودا هاوسۆزي تەواومان لەگەڵ قوربانياني جينۆسايد بە درێژايي مێژوو لە تەواوي جيهان دەردەبڕين، لەوانە قوربانياني هۆلۆكۆست، ئەرمەن, ڕواندا, بۆسنە، بەنگەلاديش.......تاوانەكاني ديكە, كە هەرگيز نا بێت دووبارە ببنەوە.

ناوي رێكخراوەكان :

1- رێكخراوي مانەوە بۆ پرسي شەهيدان و ئەنفالكراوان
2 تۆڕي ئايكان كوردستان
3 رێكخراوي قەدەغەكردني چەكي كۆكوژ لە كوردستان
4 رێكخراوي جيهان بێ چەكي كيمياوي و بايەلۆجي
5 هەلمەتي ژيان دژ بە ئيعدام لە كوردستان
6 هەڵمەتي دادپەروەري
7-ناوەندي داكۆكي پشدەر بۆ قوربانيان وجينۆسايدكراوان

8-رێکخراوی کوردستان بێ جینۆساید
9 - تۆڕی هاوپەیمانی رێکخراوە کوردستانییەکان بۆ دادگای تاوانی نێو دەوڵەتی-koncicc
10-رۆژنامەی نگرە سەلمان
11-تۆڕی رێکخراوە کوردستانییەکان بۆ قەدەغەکردنی چەکی ئەتۆمی و کۆکوژ-KNOW
12-رێکخراوی چاودێری کوردستان-چاك کوردستان
13-گۆڤاری تۆبزاوە

نـــزای دڵ.. شیعـــری کـــاوەی خەسرەوکاوانی

ئێستاش چاوم لەو دەرگایە
بۆیەکەم جار
کە تۆی لێ هاتیە ژوورەوە…
چاوێکیشم لەو رێگایە
تۆی وون کردو
منی خستە شەوەزەنگی بێ نوورەوە…
لەو رۆژەوە کەسێ نەما
هەواڵی تۆی لێ نەپرسم
خەمێك نەما بەیادی تۆ نەیخۆمەوە…
ئەشكێك نەما بۆتۆ نەڕژی ّ
لە شەوانی بێ تۆی دا
ئەستێرەیێك نەماوە کە
نەیکەمە هاوڕێ خۆمەوە…
دڵم ئێستا نزا دەکات
ئەی چاوەکان
گەردنتان قەت ئازاد نەبێت
بەبێ تۆئێستا چۆن بژیم
کاتێك رۆحم بەدیداری تۆشادنەبێت

4/2/2010

kawa_kiwiny@yahoo.co.uk